

KOBİ'LERİN İSTİHDAM YARATMADAKİ ETKİLERİ

Prof. Dr. Adnan GÜLERMAN
D.E. Üniversitesi İ.İ.B.F.
Emekli Öğretim Üyesi

I – TANIM VE KAPSAM OLARAK KOBİLER

Kısaltılmış haliyle KOBİ hukuki olmaktan çok ekonomik bir deyimdir. Küçük ve Orta Boyutlu İşletmelerin "Büyük İşletmeler"den ayrı tutularak ve bir ekonomik deyim olarak ifade edilmesi gereksiz değildir.

İstihdam ettikleri işçi sayıları, kullandıkları teknolojiler, sermaye miktarları, hitap ettikleri pazarların büyük işletmelerden farklılığı böylesine bir ayırımı gerekli kılmaktadır.

Üstelik bu ayırım sadece Türkiye'de yapılmamaktadır. Hemen hemen sanayileşmiş bütün ülkelerde, o ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarına göre yukarıda sayılan niteliklerin ölçüleri farklı olmakla birlikte KOBİ'ler vardır. Bütün bu ülkelerde KOBİ'ler ekonominin ve kalkınmanın temel taşlarından biri olarak görüldüğünden, ekonomik politikalarda KOBİ'ler özel ve önemli bir yerde bulunurlar.

KOBİ'ler konusunda yazılmış kaynaklardan derlenerek ortak bir tanım yapılmaya çalışıldığı takdirde KOBİ'ler "5-199 kişi arasında çalışanı olan 50HP üzerinde makina enerjisi kullanan, bilançosunda yer alan makina parkı 2,5 milyar liraya kadar olan imalat işletmeleridir" denilebilir.¹

Böyle bir genel tanım yapılabilmesine rağmen sanayileşmiş ülkelerde daha çok çalışan işçi sayısı ön planda tutularak 1-49 işçi çalıştıran işletmeler "küçük", 50-500 işçi çalıştıran işletmeler de "orta" büyüklükteki işletmeler olarak isimlendirilmektedir.

Uyum sağlayarak ortak yönlerini artırma amacıyla olan AB de bile, üye ülkelerin istihdam edilen işçi sayılarında farklı KOBİ büyüklükleri görülmektedir. (Tablo: 1)

Tablo: 1

¹ Rebi Savaşır Türkiye ve Avrupa Birliği Ülkelerindeki Küçük ve Orta Boyutlu İşletmeler Açısından İstihdam Politikaları S: 33 Kamu İşletmeleri Sendikası Yayınları Ankara 1999.

AB ülkelerinde işçi sayılarına göre KOBİ'ler

AB Ülkeleri	İşletme Büyüklüğü (İşçi)
İngiltere	1-200
Belçika	1-50
İtalya	1-500
Hollanda	1-200
Fransa	1-500
İspanya	1-499
Portekiz	1-499
Danimarka	1-50
İrlanda	1-50
Almanya	1-499

Türkiye'de KOBİ büyüklüğü 1-199 işçi sınırları içinde kabul edilmiş olup, bir alt ayırım olarak da 1-49 işçi büyüklüğündekiler "küçük", 50-199 işçi büyüklüğündekiler de "orta" boy işletmeler olarak tanımlanmaktadır. Elimizde mevcut en son sanayi işyeri sayımı (1985) verilerine göre bu işyerlerinde 183.574 tanesi (% 94.52) 1-9 işçi çalıştıran, 8.035 tanesi (% 4.14) 10-49 işçi çalıştırılan ve 1.750 tanesi (% 0.90) de 50-199 işçi çalıştıran işletmeler olması sebebiyle Türkiye de ağırlık (1-9) işçi çalıştıran türdeki küçük işletmelerdedir.

Böyle bir belirleme yapılmış olmasına rağmen farklı bölgelerde bu belirlemenin geçerliliğini kaybettiği görülür. Doğu bölgesinin özelliklerine göre bir orta ölçekli işletmeye, Marmara bölgesinde bir küçük ölçekli işletme olarak bakılması bir örnek olarak gösterilebilir.

II – İSTİHDAM POLİTİKALARI YÖNÜNDEN KOBİ'LER

Toplam işletmeler içinde küçük işletmelerin payının pek çok ülkede yüzde 90'ın üzerinde oluşu, Küçük işletmelerin istihdam politikasındaki yeri ve önemini artırmaktadır. Pek çok ülkede küçük işletmelerin toplam istihdam içindeki payının yüzde ellilerde olması bu düşüncüyü doğrulamaktadır. (Tablo: 2)

Tablo: 2
İşletme ve İstihdam Oranları (%)

	ABD	ALM.	JAP.	İNG.	FR.	İTL.	Türkiye
Küçük İşletme/Toplam İşletme	97.2	99.8	96.0	98.8	97.0	98.8	98.6
Küçük İşletmelerde İstihdam payı	50.4	64.0	81.4	36.0	49.4	56.0	47.6

Kaynak Milliyet: 03.02.1996

Görüldüğü gibi ABD, Almanya ve Japonya gibi "Endüstri Ütesi Ülkeler" olarak isimlendirilenlerde bile KOBİ'ler yüzde 95'in üzerinde bir paya sahiptir. Bu durum bir bakıma, endüstrileşmenin yolunun KOBİ'lerden geçtiği görüşüne güç kazandırmaktadır.

Nitekim, bu ülkelerde yüzbinlerce işçinin çalıştığı çok büyük fabrikaların mevcudiyetine rağmen KOBİ'ler silinip yok olmamış, aksine güç ve önem kazanmıştır. Bu durum bir bakıma "Büyük işletmeler varlıklarını ve faaliyetlerini sürdürmelerini KOBİ'lere borçludurlar" biçimde bir değerlendirmenin yapılmasını gerektirmiştir.

KOBİ'lerin kredilendirme payının toplam içinde yüzde 50'nin altında olması bir yandan kredilendirmeden yeterince faydalandırılmadıkları biçimde yorumlanabileceği gibi, öte yandan faaliyetlerini kredilendirmeye gerek duymadan öz varlıkları ile sürdürebildikleri biçiminde de yorumlanabilir.

Aslında her iki yorumun da gerçeklere dayalı yönleri bulunmaktadır.

İşletmelerin istihdam yaratmalarının önem taşıması yanında ekonomide meydana gelen konjonktürel dalgalanmalardan fazla etkilenmemeleri de önem taşır. Dalgalanmalardan etkilenmelerin işe alma veya işten çıkartma gibi sonuçlarının olması çalışma hayatını da olumsuz biçimde etkiler.

Her ne kadar ekonomik daralmalarda öteki üretim faktörleri de atıl duruma gelirse de bir makinanın işsiz kalmasıyla bir insanın işsiz kalması arasında benzetme yapılması isabetli değildir.

İşte KOBİ'leri yukarıda açıkladığımız biçimde daha çok öz varlıklarına dayalı olarak faaliyet göstermeleri ekonomik dalgalanmalardan daha az etkilenmelerini mümkün kıldığı gibi, istihdamdaki dalgalanmalarını da azaltarak "çalışma hayatının sürekliliği" ilkesine daha çok hizmet eder.

Nitekim, DPT tarafından hazırlanmış bulunan "Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporunda" da benzer görüşlere yer verilerek KOBİ'lerin

a) İstihdam yaratmadaki olumlu etkileri,

b) Ekonomide meydana gelen konjonktürel dalgalanmalara, büyük işletmelere göre daha az duyarlı olabilmeleri, görüşlerine yer vermiştir.²

² DPT Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu S: 187 DPT Yayın No: 2169 Ankara 1989.

III – KOBİ'LERE İLGİ VE DESDEK YETERSİZLİĞİ

Yukarıda her ne kadar KOBİ'lerin kendi öz varlıkları ile faaliyetlerini sürdürebildiklerine değinilmişse de KOBİ'lerin kredi ile desteklenmesinde ihmalkâr davranıldığı ve KOBİ yaratma ve yaşatma politikasına yeterince önem verilmediği görülür. Bir karşılaştırma yapıldığı takdirde (Tablo: 3)

Tablo : 3
Banka Kredilerinde KOBİ Payı³

Ülkeler	Banka Kredileri Payı (%)
Türkiye	3.0
Japonya	50.0
ABD	42.7
Almanya	35.0

Görüldüğü gibi, Türkiye'de KOBİ'ler halk deyimi ile "Kendi yağlarıyla kavrulmaya" terk edilmişlerdir. KOBİ'lerin istihdam imkanı yaratmadaki yerlerinin önemi dikkate alınacak olursa, Türkiye'deki yüksek oranlı işsizliğin kaynaklarından birisinin de KOBİ'lerin desteklenmesindeki yetersizlik olduğu söylenebilir.

KOBİ'lerin sorunları hakkındaki değerlendirmelerimizde yalnız olmadığımız da yaptığımız araştırmalarda ortaya çıkmaktadır.

Nitekim, ilgi alanı daha çok büyük sanayi işletmeleri olan MESS (Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası) da yayınlarında KOBİ'ler hakkında benzer sorunları sıralarken;

- Türkiye'de KOBİ'ler bünyelerinde genellikle vasıflı eleman istihdam etmedikleri için değişen koşullara uyum sağlamada problemlerle karşılaşmaktadırlar.
- Hepsinin ortak sorunu olan tam kapasite ile çalışmama büyüyen gelişmelerini engellemektedir.
- Üretimde kullandıkları hammadde, malzeme ve yarımamul temininde zorluklarla karşılaşmakta, girdi fiyatlarındaki sürekli artış nedeniyle önemli sıkıntılar yaşamaktadırlar.
- İhracat sırasında mevzuata ilişkin problemlerle karşılaşmaktadırlar. Bürokratik engellerin yeterince azaltılmaması dış pazarda rekabet güçlerini zayıflatmaktadır.⁴

³ TREND S: 34 Sayı: 7 12-18 Aralık 1999.

⁴ Dünyada ve Türkiyede Rekabet S: 44 MESS Yayın No: 250 Mayıs 1997.

Türk KOBİ'lerinin bu sorunlarına karşılık sanayileşmede Türkiye'den önemli ölçüde ileri bir noktada bulunan AB ülkeleri bu ileri durumlarına rağmen KOBİ'leri kendi başlarına bırakmamış, aksine KOBİ'lerinin yaşaması ve gelişmesi için yardımcı ve destek olmaktan geri durmamıştır.

AB ülkeleri olarak incelendiğinde KOBİ'lere yapılan yardımların toplam yardımların içinde de önemli bir paya sahip olduğu görülmektedir. (Tablo: 4)

Tablo: 4

İmalat Sanayiinde Faaliyet Gösteren KOBİ'lere Yapılan Yardımlar (%)

Belçika	26
Danimarka	4
Almanya	7
Yunanistan	11
İspanya	6
Fransa	12
İrlanda	8
İtalya	10
Lüksemburg	22
Hollanda	32
Portekiz	2
İngiltere	12
AB ortalaması	11

Kaynak: Milliyet 3 fiubat 1996

İmalat Sanayii olarak Tablo: 4'de daratılmış bir alan olarak düşünüldüğünde bile Tablo: 3'deki Türkiye'nin yüzde 3 oranı yine de çok düşük kalmaktadır.

Üstelik Türkiye KOBİ'lerinin bu yetersiz desteklenmeleri sonraki yıllarda daha yetersiz hale gelmiş bulunmaktadır. (Tablo: 5)

Tablo: 5

KOBİ'lere Dağıtılan Teşvik Miktarları

Bölgeler	Teşvik Miktarı		KOBİ Sayısı	
	1997	1998	1997	1998
Marmara	16.727.237.492.-	2.475.145.250.-	596	174
İç Anadolu	11.474.071.825.-	2.572.610.000.-	468	153
Ege	7.211.325.395.-	792.275.000.-	284	56
Karadeniz	6.296.774.472.-	3.707.817.500.-	300	213
Akdeniz	5.557.730.035.-	845.780.000.-	224	53
Doğu Anadolu	5.112.972.823.-	2.147.120.000.-	247	113
Güneydoğu Anadolu	3.596.263.799.-	2.690.803.810.-	130	142
TOPLAM	55.976.375.841.-	15.231.551.560.-	2.249	904

Tablo: 5 genel yapısı itibariyle incelendiği takdirde gerek teşvikten faydalanan KOBİ sayısında, gerekse teşvik miktarında 8-10 katına varan azalmalar görülmektedir. Bu azalma sadece belirttiğimiz hususlarda olmayıp, ortalama bir hesaplama ile firma payına düşen teşvik miktarına da aynı biçimde yansımış bulunmaktadır.

AB'de istikrarlı bir büyüme için KOBİ'lerin sağladığı katkılar arasında "İstihdam yaratma etkileri" ön planda yer almaktadır.⁵

Sanayileşmiş ülkeler arasında yer alan AB üyeleri 1987 yılından bu yana EUROPARTENAIİRAT programlarını uygulamaya koyarak KOBİ'lerin uluslararası piyasalara açılımlarını ve bu yönde desteklenmelerini hedeflemektedir.⁶

1987 yılından bu yana binlerce KOBİ'nin katıldığı bu programlarda sınır ötesi işbirlikleri ile KOBİ'lerin güçlenmesi ve istihdam payını büyütmeleri ön plandadır.

Türkiye EUROPARTENAIİRAT programına 1992 yılından itibaren katılan bir ülke olarak bir anlamda KOBİ'lerin uluslararası ilişkiler kurarak büyüme ve gelişmesini bir politika olarak benimsemiş demektir.

Böyle olmakla birlikte Tablo: 5 deki bir gerilemenin ortaya çıkması bu politikadan sapıldığını ortaya koymaktadır.

AB politikalarında sadece uluslararası ilişkilerin kurulması yoluyla KOBİ'lerin güçlenmesi ve yayılması hedeflenmemekte aynı zamanda KOBİ'lerdeki artan istihdamın vasıflı işgücüne kayması da gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Türkiye'de açık ve gizli işsizlik oranlarının yüksekliği bir yana, işgücünün önemli bir kısmı da vasıfsız işgücüdür.

Bu sonuçtan hareketle sadece istihdamın sağlanması yönünde değil, işgücündeki vasıflılık oranının artması yönünden de KOBİ politikasına yeniden hayat kazandırılması uygun olacaktır.

Zaten Tablo: 2'de yer alan ve "Endüstri ötesi ülkeler" olarak isimlendirilenlerde bile KOBİ istihdam oranlarının yüzde 90'ların üzerinde olması Tablo: 5'deki duruma gelmesinin isabetsizliğini de sergilemektedir.

Kuşkusuz KOBİ'lerin önce 1990'ların ilk yıllarındaki durumlarına yükselmeleri, daha sonra da AB ülkelerinin KOBİ'ler ile rekabet edebilecek duruma gelebilmeleri için sıralanacak önerilerden, doğrudan istih-

⁵ DPT Küçük Sanayi Özel İhtisas Komisyonu Raporu S: 187 DPT Yayın No: 2169 Ankara 1989.

⁶ İKV Dergisi S: 2 Ocak-fiubat 1997.

dama yönelik olmayanlar bile sonuçta istihdamın da gelişmesi sonucuna ulaşacaktır.

Bu düşünceden hareketle doğrudan ve dolaylı olarak istihdamın artırılmasına neden olabilecek öneriler özetle aşağıdaki gibi sıralanabilir:

a) KOBİ'lerin vasıflı eleman ihtiyacının karşılanması için eğitim kuruluşlarında gerekli yeniden düzenlemeler yapılmalıdır.

b) KOBİ'lerin teknolojik yenilenmelerine destek ve ihracatlarını artırmaları için bankaların uygun nitelikli ve yeterli miktarda kredi destekleri sağlanmalıdır.

c) KOBİ'lerin büyümelerinin sağlanmasında KOBİ ortaklıklarını sağlayıcı ve ihracatlarını kolaylaştırıcı mevzuat değişiklikleri yapılmalıdır.

d) KOBİ ürünlerinin kalitelerinin yükseltilmesinde yapmaları gereken araştırma ve geliştirme faaliyetlerine destek olunmalıdır.

Kanaatimizce yukarıdaki gelişmelerin sağlanmasıyla KOBİ'lere kazandırılacak ivme sonucunda AB KOBİ'leri ile uyum sağlanabileceğinden, rekabet inkarı doğacak yaşayabilme ve gelişebilme sorunları daha az bir ortama kavuşmuş olacaktır.